

Filozofija – učbenik

- je najsplošnejše preučevanje vsega, kar obstaja.
- Je znanost, ki se ukvarja s človekom.
- »Ljubezen do modrosti«
- Najprej je bilo gojenje modrosti posledica čudenja. Najprej so se čudili nenavadnim stvarim, ki so jim bile pri roki, potem pa so odkrivali tudi skrivnosti v zvezi z zapletenimi stvarmi.
- Moder človek je tisti, ki se spozna na veliko stvari, vendar ni za nobeno izmed njih specialist. Pozna tudi odgovore na vprašanja, kot sta, kako živeti dobro in pravilno in kako urediti in usmerjati družbo.

Grški filozofski začetki in mitološko ozadje

- **Kozmogonija:** miti o izvoru sveta. **Kozmologija:** pogledi na sestavo univerzuma. → poskusi razlage nastanka sveta, osredotočene na voljo bogov.
- Predsokratska filozofija: poskusi, ki se v marsičem naslanjajo na mitološko in teološko tradicijo starih Grkov vse do Sokrata.
- Utemeljitev za nastanek vsega poskušajo najti v raziskovanju narave in v odgovoru na vprašanje, kaj je tisto, iz česar vse je. → premik od mythosa k logosu (od mitičnega k racionalnemu mišljenju).

Kozmologija: pri starih Grkih nauk o nastanku, sestavi in delovanju sveta.

Mythos: mit, grška pripoved v prispodobni o moralnih, fizikalnih ali kozmogoničnih dogodkih, ponavadi v obliki pesnitev ali epov. Značilno je, da se zadovolji z opisom in ne išče racionalne utemeljitve za opis stvari ali dogodkov, temveč so ti utemeljeni v ravnanju bogov.

Logos: utemeljitev, lahko tudi govor, razum, definicijo, trditev, zmožnost razmišljanja. Platon je verjel, da je vsaka znanost ali znanje resnično prepričanje, podprto z utemeljitvijo ali razlogom.

Narava in počelo v predsokratski filozofiji

- Prvi filozofi: naravoslovci, ker so poskušali podati razumno razlago narave.
- V tradiciji po Aristotelu bo narava neke stvari pravzaprav njeno bistvo, ki bo opisalo zanj značilno delovanje ali razvoj.
- Naloga naravoslovcev: raziskovanje predmetov in procesov v naravi na podlagi takega počela, ki so ga opazovali v luči zakonitosti in pravilnosti njegovega pojavljanja.
- Počelo: je vse, kar biva v fizikalni realnosti, torej je nekaj materialnega in v tem smislu nekakšna prasnov. Hkrati je tudi nekakšno počelo povezovanja. Je začetek stvari, je večin in neminljiv. Je tudi duhovno počelo. Pomeni dobesedno začetek. Je končna prasnov, ki je v temelju vsega, s tem pa je končni in prvi princip, iz katerega je po predsokratikih izpeljano vse, kar biva.

Talesova voda in magnet

- začetnik predsokratske filozofije. Bil je prvi filozof narave.
- Ukvarjal z naravo, matematiko, astronomijo, politiko.
- Astronomska napoved sončevega mrka. Znanj e geometrije iz Egipta v Grčijo.
- Počelo je voda (hrana in seme rastlin vlažni, zemlja lebdi na vodi).
- Vse stvari naj bi bile polne bogov (demonov); sam materialni svet je nekako živ (videl magnet).
- Kar ima v sebi gibalno silo (ali moč), ima v sebi dušo. Magnetovec ima v sebi gibalno silo – torej ima v sebi dušo.
- Hilozoizem: nauk o tem, da je materija oživljena, kar pomeni, da nosi v sebi dušo.

Anaksimandrovo brezmejno (apeiron)

- Počelo ni materialni element, ker za to ni primerna podlaga, saj je vsak med njimi uničen s svojim nasprotjem. Ali v njega prehaja.
- Apeiron je večni in nezastarljiv, je nenastal in božanski. Niti ni povsem tvarna niti duhovna bitnost.

Apeiron: brezmejno ali brezkončno je za Anaksimandro kozmično počelo, ki je v osnovi vsake stvari. Nastajanje in minevanje: je krogotok procesov v naravi, ki so si ga Grki predstavljali kot cikličnega. Nastajanje je biološki proces, začetek in rojstvo nečesa, minevanje je odmiranje, smrt stvari.

Nujnost: neizbežna določenost vseh dogodkov.

Anaksimenov zrak

- Zrak je nekaj neskončnega, a določljivega (počelo je kvalitativno določeno in zanj je obstajala tudi čisto fizikalna in kozmološka razlaga).
- Prvi, ki je v grški filozofiji opisal svet kot kozmos (urejena in lepa celota).
- Svet ali kozmos obstaja kot organizem na podoben način kot človeški organizem.
- Zrak kot substanca je prisoten tudi v človeku-vdihavanje, duša je kot njen derivat
- Z zgoščevanjem in redčenjem, širjenjem in skrčevanjem prihaja do različnih konkretnih oblik stvari (ogenj, voda ...).

Zrak: Anaksimenov počelo, ki je neskončno razširjeno in obsega vse stvari, iz katerih s pomočjo zgoščevanja in redčenja nastanejo vse stvari.

Kozmos: je za stare Grke vesolje v svoji enosti, ki je ponavadi razumljena kot lepo urejena in harmonično strukturirana celota.

Pitagora in števila

- Prvič je razmišljanje o številih upeljal Pitagora.
- Število je izvor vseh stvari.
- »Fizični predmeti so nekako podobni številom in jih »oponašajo««.
- Skušal je matematične odnose razširiti na celoto sveta.
- Števila in številčni odnosi so postali počelo razlage celote sveta.
- Pitagora je nauke lahko prinesel iz Egipta ali Mezopotamije ...
- Problematika načina življenja, vprašanj etike, problemov smisla človekovega bitja je postala enakopravna teorijskim in pretežno kozmološkim vprašanjem (sinteza obeh)
- Tudi vzgoja, vodenje, usmerjanje človekovega življenja

Število: pri pitagorejcih je urejevalni princip stvari v svetu. Osnova za njihovo spoznanje je izvajanje glasbenih intervalov na matematične proporce, števila kot takšna pa razložijo ne le zaznavne stvari, temveč tudi abstrakcije tipa pravičnost ...

Harmonija: v prvi vrsti matematično razmerje, ki nam razloži skladno sestavljenost stvari in njihovo mešanje.

Heraklitov ogenj

- izhodišče njegove filozofije je v kozmosu: v svetu vlada zakonitost, logos, ki se hkrati ujema s človekovim redom.
- Ogenj: iz njega vse nastalo, se večno prižiga in ugaša. Je kozmogonični princip, ki nastopa v procesih spreminjanja.
- Ogenj je simbol za večni potek nastajanja in minevanja.
- Vse stvari so podvržene nenehnemu teku in spreminjanju.
- Tisto, kar ostaja, je neko Eno, izraz te enosti pa je logos kot izravnavaoči kozmični princip → tista kozmična sila in zakonitost, ki omogoča, da se svet vrti v samem krogotoku nastajanja in minevanja in je hkrati njegov ontološki princip.
- Logos povzroča da stvari sploh so.
- Tisto, kar se združuje v eno, so nasprotja. V gibanju sveta prihaja do zlivanja nasprotij.

Logos: kozmični organizacijski princip, ki uravnava dogajanja v svetu in človeku. Kot takšen je prepoznaven zgolj za človeka oz. tistega, ki mu je dana sposobnost mišljenja.

Enotnost nasprotij: je sovpadanje ali združevanje nasprotnih lastnosti, do katerega prihaja v svetu in ki je ontološki moment Heraklitove filozofije.

Parmenidova bit

- Nauk o biti. → ontologija.
- Resnica je spoznavna zgolj z umom. S čutili pridemo do mnenja.
- Po Parmenidu je predmet mišljenja lahko le tisto, kar dejansko biva.
- Nebivajočega se ne da niti misliti, zato ne obstaja.
- Bivajoče biva, ker je dosegljivo z umom, nebivajoče ni dosegljivo z umim.
- Bit ni zajeta v nobenem času, se ne nahaja v prostoru → je zunaj dometa končnosti v časovnem in prostorskem smislu.
- Bit je nečasovna in s tem večna, je neskončna in s tem neomejena.
- Zunaj sveta se ne nahaja noben prazen prostor, saj bi v tem primeru obstajala tudi neka nebit.

Bit: temeljna ontološka kategorija v filozofiji sploh, o kateri prvi artikulirano spregovori Parmenid. Pomeni mu večno, nespremenljivo, negiblivo, nenastalo, nedeljivo in nvseobsegajočo substanco.

Eno: Parmenidova bit je transcendentana enost, saj po njegovem mnoštva sploh ni in je le navidezno. Eno je določilo biti.

Nebivajoče: nasprotje bivajočega, se ga ne da misliti.

Zenonove aporije

- učenec in zagovornik Parmenida.
- Dokazi proti temu, da bi obstajali postajanje in minevanje, gibanje in mnoštvo.
- **Aporija:** brezpotje ali zadrega, ne rešuje problemov ampak jih postavlja.
  - o Dihotomija: tekač potuje od S proti K. Vmes je neskončno P. Nemogoče je izvršiti neskončno število nalog v končnem času. Opira se na neskončno deljivost prostora in končni čas.
  - o Ahil in želva: Ahil teče za želvo, ki ji je dal prednost. Želva ima svoj začetek na n metrih in teče 1/10 tako hitro kot Ahil. Ko bo ahil dosegel startno točko želve, bo ta n/10 pred njim, ko pa bo dosegel drugo točko, bo želva n/100 pred njim in tako v neskončnost. Opira se na to, da obstaja neskončna deljivost prostora in neskončni čas.
  - o Mirujoča puščica: izstrelimo puščico, kise ne more gibati na mestu, na katerem se ne nahaja, pa tudi na mestu, na katerem se nahaja, se ne more. Med letom je vedno na mestu (zaseda mesto). Obstaja končna deljivost prostora.
  - o Stadion: napačno razlagana aporija.
- Zenon je mislil, da je daljica sestavljena iz točk in čas iz razločenih trenutkov.
- Gibanje je nemogoče, ker je realnost, bit, polna, ker je kontinuum.

Demokritovi atomi

- Obstaja neskončen niz delcev, ki so v osnovi vseh predmetov. → atomi.
- Gibljejo se lahko zaradi praznine, ki obenem omogoča, da so stvari mnoge.
- Atomi ne nastanejo in ne preminejo, so nespremenljivi, nedeljivi, na njih ni mogoče vplivati. Gibljejo se v praznem prostoru. Razlikujejo se po obliki in velikosti.
- Obstaja neko večno gibanje atomov, že od začetka.

Atom: manjši nedeljivi in nezaznavni delec, sestavljen iz prasnovi, ki je v podlagi vseh stvari. Med seboj se razlikujejo po obliki, velikosti in teži, med sabo se spajajo in se prosto gibljejo v praznem prostoru.

Protagora in Gorgija – nastop Sofistike

- za obdobje pred Sokratom pravimo, da je sofistično.
- Najpomembnejši sofisti: Protagora, Gorgija ...
- Potovanje, učenost.
- Protagora je podal osnove platonske dialektike.
- Sofisti odlični retoriki.
- Gorgija: nič ne biva, tudi če bi kaj, bi bilo za človeka nespoznatno, tudi če bi bilo spoznatno, ne bi bilo izrekljivo.

Dialektika: veščina pogovarjanja z idejo, da s pomočjo premisleka dosežemo resnično spoznanje ali vednost o neki temi.

Relativizem: nauk o tem, da je resnica odvisna od zornega kota osebe, ki nekaj presoja. Odvisna je od zgodovinskih, družbenih, kulturnih, jezikovnih ... okoliščin.

Sokrat: sojenje in zagovor, zapor

- 469 pr. n. št. – 399 pr. n. št.
- Učenca Platon in Aristotel.
- Zanimala so ga izključno etična vprašanja.
- Pogovarjal se je s someščani o aktualnih moralnih vprašanjih.
- Na oblasti aristokratska klika in ljudska, demokratična vlada.
- Vem, da nič ne vem.
- Ni se želel odpovedati pogovorom in raziskovanjem.
- Njegovi učenci organizirali beg, a ga zavrne. → če posamezni državljani kršijo zakone in sodbe, potem država ne more več obstajati ...
  - o Na krivico ne smemo odgovoriti s krivico.
  - o Atenske zakone prikaže kot osebe – jih personificira.
  - o Prvi vpelje povezanost države z njenimi zakoni in družino (Sokrat se mora pokoravati atenskim zakonom zato, ker so ti omogočili družinsko življenje njegovi družini). Domovina je podobna staršem: otrok je zavezan biti pokoren svojim staršem, meščani pa državi.
  - o Sokrat je po lastni izbiri preživel življenje v Atenah, poznal je zakone in se po njih zgledoval. → S tem ko živimo v državi, potihem sprejemamo njene zakone, to sprejetje pa nas obvezuje tudi takrat, ko se ti zakoni obrnejo proti nam. → domovino moraš prepričati o boljšem in brez godrnjanja sprejeti kazen, če ti jo naloži.
- Pomembno v zgodovini etike in politične filozofije.
- Po grški tradiciji si se lahko maščeval.
- Tiha pogodba: domnevna pogodba, ki jo posameznik sklene s skupnostjo glede na pravila skupnega življenja.
- Konfucij: Na zlo je odgovarjati s pravičnostjo, na dobro z dobrim.